

Ivica Đikić, *Beara. Dokumentarni roman o srebreničkom genocidu* (Zagreb: Naklada Ljevak; Synopsis, 2016), 246 str.

Novinar i književnik Ivica Đikić napisao je dokumentarni roman o Ljubiši Beari i događajima u Srebrenici 1995. godine. Đikić je našao poticaj u hrvatskom prijevodu romana španjolskoga pisca Javiera Cercasa *Anatomija jedne pobune*, gdje je Cercas – gotovo kao da piše historiografsko djelo – u formi romana opisao jedan događaj iz novije španjolske povijesti. Đikić je u sličnoj formi odlučio napisati dokumentarni roman o Ljubiši Beari, jugoslavenskom mornaričkom oficiru, poslije oficiru Vojske Republike Srpske, koji je imao ključnu ulogu u masovnim likvidacijama Bošnjaka zarobljenih tijekom srpskoga zauzimanja Srebrenice u srpnju 1995. godine. Pritom je naglasio da se fikcija u njegovu romanu uopće neće pojavljivati, ili samo kao “eksczes” (str. 20).

U “Prologu” (str. 11 – 24) Đikić je objasnio kako se patio s temom Srebrenice, kako je o tome pokušavao pisati, ali mu nije išlo. Konačno mu se sve posložilo kada je pročitao Cercasov roman. U prologu je Đikić ispričao i dijelove svoje životne priče. Najprije teško djetinjstvo, a onda je postao odvažni maloljetni hrvatski ratni reporter. Kako piše Đikić, on je tada, u ratu, pisao “mnogo i pritom vjerojatno mnogo gluposti i budalaština” (str. 12). U vezi s tim zanimljivo je spomenuti neke Đikićeve misli kada je 1992. pisao za *Tomislavgradske ratne novine*: “Srbi ne bi bili Srbi da svaki dogovor ne izigraju” (19. rujna 1992.), “Mi moramo vjerovati u Hrvatsku! Ona mora živjeti u svakom od nas. Hrvatska kao početak i kraj svega. Ako ne bude vjere u Hrvatsku, nje neće ni biti, a ako ne bude nje, neće biti ni nas” (28. rujna 1992.), “Hrvatska mladež, oni koji su skandirali hrvatsko ime na stadionima i koji su zbog toga punili komunističke kazamate, prva je uzela puške u ruke i krenula braniti Domovinu” (30. rujna 1992.), “Dok se mi međusobno svađamo, Srbi se kidaju od smijeha. A to nam, doista, nije potrebno. Moramo sada svi skupa zbiti redove, držeći se one rečenice velikog hrvatskog vojskovođe Maksa Luburića da sinovi hrvatskih ustaša i hrvatskih partizana moraju stati rame uz rame u svetoj borbi za hrvatsku neovisnu državu” (8. listopada 1992.), “Noćas u mojoj sobi gori svijeća za Brunu Bušića i sve hrvatske mučenike koji su pali od metka iz srpskog pištolja. Neka im je vječna slava i hvala!” (16. listopada 1992.). Nakon navedenoga mislim da tu nije “vjerojatno” bilo “mnogo gluposti i budalaština”, nego je to bio jedan nacionalistički – kako se danas kaže – “diskurs” ili “paradigma”.

U prologu nam se Đikić – poput kakva skorojevića – pohvalio i nekim osobnim sitnicama. Tako je s čitateljima uspio podijeliti da se hrani u boljim zagrebačkim restoranima – voli pojesti krvavi biftek u restoranu “Baltazar” (str. 15), a i kreće se u elitnim krugovima, jer se druži s novinarima, sveučilišnim profesorima, intelektualcima, umjetnicima, političkim prvacima, diplomatima i obaviještenim ljudima (str. 19).

Đikića je tema Srebrenice silno uznemirila. U prologu nam je opisao sve patnje dok je razmišljao o Srebrenici i pisao o tome dokumentarni roman. Doživio je “fizičku promjenu” (str. 16), pokušao je proniknuti u “srž tame”, zakoračio je u “nesagledivi ponor” (str. 24). Kako je krenulo, još će ispasti da manje pate žrtve ratnih zločina nego što teško i duboko stradavaju oni koji o njima pišu.

Nakon prologa, u kojem nam je Đikić pričao svoju životnu priču i kako se uhvatio teme Srebrenice i Ljubiše Beare, počinje dokumentarni roman. On prati biografiju Ljubiše Beare, oficira Jugoslavenske ratne mornarice do 1991., što se isprepleće s

dijelovima o srpskom zauzimanju Srebrenice u srpnju 1995. i ulogom koju je Beara, tada načelnik Odjeljenja bezbjednosti Glavnoga štaba Vojske Republike Srpske, imao u likvidaciji zarobljenih srebreničkih Bošnjaka. Kako bi čitatelj sve to shvatio i povezoao, Đikić te događaje uklapa u okvir širih povijesnih, političkih i ratnih događaja.

Đikiću su se potkrale određene pogreške i nezgrapnosti. Zapravo, kada se vidi da je njegova knjižica ne odveć veliko štivo koje se pročita u nekoliko vožnji tramvajem, onda je tih pogrešaka zapravo mnogo.

Albanci u Jugoslaviji bili su jedan od “ravnopravnih naroda” (str. 30), ali su – valjda kao “ravnopravni narod” – tijekom cijelih 1980-ih bili opasnost za Jugoslaviju jer su se pobunili protiv pokušaja Srbije da dokine “kakvu-takvu, kosovsku političku autonomiju” (str. 79). Valjda bi trebalo znati što su, u Jugoslaviji nakon 1945., “narodi”, što “narodnosti”, što republike, što autonomne pokrajine i koje su ovlasti pokrajina u kojem razdoblju, pa se onda ne bi pisale takve besmislice.

U vezi sa Savezom komunista Jugoslavije na početku 1990-ih Đikić piše: “Savez komunista iščeznuo je pa se odmah vratio u formi partija sa, zapaljivim ili manje zapaljivim, nacionaldržavotvornim nabojem, bez obzira na deklarirano idejno opredjeljenje” (str. 30). Čemu služe takve nejasno sastavljene rečenice? Prvo, Savez komunista u pojedinim je republikama izgubio vlast, pa se u tom smislu nije mogao “odmah vratiti”, ako je Đikić mislio na “povratak” na vlast. Ako nije mislio na to, nego je općenito mislio da se Savez komunista, po republikama, transformirao u “nacionalističke” ili “državotvorne stranke”, smatra li onda, primjerice, da se i Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena nakon gubitka na izborima 1990. “vratio” kao stranka sa “zapaljivim nacionaldržavotvornim nabojem”?

Autor tvrdi da je Republika Srpska Krajina postojala u svibnju 1991. (str. 81) iako je proglašena u prosincu 1991. godine.

General Ratko Mladić prema zarobljenim Bošnjacima u Srebrenici “instinktivno” se ponašao “slično nacistima u određenim fazama eliminacije Židova transportiranih u koncentracijske logore” (str. 52). Čini se da Đikić “instinktivno” – u nedostatku znanja i u nesposobnosti slojevitije analize – poseže za pogrešnim usporedbama. Budući da su, kako i Đikić piše (str. 135), Srbi ipak izručili na bošnjačku stranu zarobljene žene, djecu i starce, onda je jedna stvar nacistička likvidacija Židova, a drugo ono što su radili Srbi u Srebrenici.

“Novostvorene nacionalne armije” bile su obilježene “modelom i doktrinom” Jugoslavenske narodne armije (JNA) (str. 107). Pa možda dijelom i jesu, ali kada je riječ o Hrvatskoj vojsci, njezine operacije 1995. ipak pokazuju da je prilično odmaknula od “modela i doktrine” JNA.

“Pripadnici četničke emigracije” su “jugoslavenski politički koncept smatrali direktno antisrpskim” (str. 116). Bilo bi zanimljivo da je autor napisao koji su to konkretno predstavnici “četničke emigracije” jugoslavenski koncept smatrali “direktno antisrpskim”. Je li se onda i Jugoslavenska vojska u otadžbini nazivala “jugoslavenskom” zato što je jugoslavenski politički koncept smatrala “direktno antisrpskim”?

Uprava državne bezbjednosti, svima poznata UDBA, naziva se “Uredom državne bezbjednosti” (str. 127). Pa valjda “uprava”, a ne “ured”.

Zašto Đikić uporno Vojnopomorsku oblast JNA proglašava 8. vojnopomorskom oblasti (str. 81, 110, 139) ostaje nejasno. Voli broj osam?

O nastupima i izjavama generala Ratka Mladića nakon ulaska u Srebrenicu Đikić piše da navedeno upućuje na Mladićevo “nevojničko shvaćanje” pohoda koji je vodio, odnosno Mladić je tada bio sličniji “nekom neodgovornom i razuzdanom balkanskom političaru u jeku predizborne kampanje” nego vojnom zapovjedniku o kojem ovise životi tisuća osoba (str. 143-144). Mogu dokučiti što je Đikić time pokušao reći, ali ipak je to slabo sročeno. Zar bi stvari možda bile “bolje” – da je sve bilo upravo onako kako je i bilo – ali da je Mladić nastupio “vojnički” strogo i odrješito kao, primjerice, major Veselin Šljivančanin nakon što je u studenom 1991. ušao u Vukovar? Na kraju, “neodgovorni i razuzdani” balkanski političari – prije, tijekom i nakon predizbornih kampanja – ipak i svakako ne na način kao Mladić, ne odlučuju o životima tisuća ljudi, pa zašto onda Mladića uspoređivati s njima? Dakle, trebalo je tu misao prežvakati, kao što se žvače krvavi biftek u “Baltazaru”, i bolje sastaviti.

Zašto Đikić spominje da je u svojem dokumentarnom romanu “rekonstruirao” nešto što naziva “teoretskim modelom mirnodopskog i ratnog funkcioniranja” JNA, Srpske vojske Krajine i Vojske Republike Srpske (str. 236) kada u samom dokumentarnom romanu od toga “teoretskog modela” nema ni traga ni glasa?

Rad Ivana Brigovića “Odlazak Jugoslavenske narodne armije s područja Zadra, Šibenika i Splita krajem 1991. i početkom 1992. godine” nije “izdanje” Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata (str. 237) nego članak objavljen u *Časopisu za suvremenu povijest*, koji izdaje Hrvatski institut za povijest.

Te pogreške, nejasnoće i nezgrapnosti upućuju na dublje Đikićevo neznanje. To neznanje izbija kada nam Đikić pokušava objasniti eventualni “racionalni” razlog za likvidaciju Bošnjaka u Srebrenici (str. 145-147). Prema toj Đikićevoj konstrukciji, stvari su možda išle ovako: Ratka Mladića možda je nazvao Radovan Karadžić, a možda ga je nazvao i netko “moćniji” iz Beograda, i onda su Mladiću rekli da pobije zarobljene Bošnjake da bi se izazvala reakcija međunarodne zajednice, vojno-politička intervencija NATO-a, koja bi okončala rat. Nema dokaza za to, dodaje Đikić, ali to ipak nije nemoguće. Zatim nam Đikić objašnjava da Vojsci Republike Srpske, zbog dotadašnjih ratnih napora, više nije odgovaralo daljnje ratovanje, da je postojao sukob između političkoga i vojnoga rukovodstva Republike Srpske, da je Milošević sve više dizao ruke od Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Zato su Srbi, kaže dalje Đikić, namjeravali nakon Srebrenice i Žepe zauzeti još bihaćki džep, a zatim bi “dočekali brzi kraj sukoba i početak političkih pregovora”.

Treba uvesti nekakav red u tu hrpu besmislica. Zapravo je stvar bila u tome da je Slobodan Milošević u ljeto 1994. prekinuo odnose s Republikom Srpskom nakon što je ona odbila mirovni plan međunarodne Kontaktne skupine, koji je Republici Srpskoj nudio 49 % bosanskohercegovačkoga teritorija. Karadžić se nije želio odreći zauzetih teritorija i prihvatiti mirovni plan, pa je Milošević uveo i blokadu Republike Srpske. U tome treba vidjeti i uzroke sukoba između političkoga i vojnoga rukovodstva Republike Srpske. Dakle, važno su pitanje međunarodni mirovni planovi i postotak teritorija koje su Srbi držali ili su trebali zadržati kada bi prihvatili predloženi mirovni plan. Sve to treba imati u vidu kada se govori o eventualnoj međunarodnoj intervenciji, ali prema Đikiću gotovo ispada – “kiša pada – trava raste”, odnosno “počinje intervencija – rat završava”. Dakle, prema Đikiću, Srbi su još planirali zauzeti Bihać, a istovremeno su željeli isprovocirati međunarodnu intervenciju? Da im ne bi možda međunarodna

intervencija, zračni napadi ili čak i kopnena intervencija olakšala zauzimanje Bihaća? I kako se ta "isprovocirana" međunarodna intervencija trebala odraziti na mirovne planove i konačno mirovno rješenje?

Nesumnjivo, raskol između Beograda i Pala, koji se odrazio i na Knin, kao i općenito tema srpskih odluka i planova u završnom razdoblju rata jesu zanimljivi i o tome bi se moglo mnogo toga vrijednog napisati, a u sklopu svega toga objasniti i srpsku odluku o zauzimanju Srebrenice itd. No, kao što se vidi, Đikić tu nije sposoban ništa objasniti, nego samo uvesti dodatnu pometnju. Na to se nadovezuje i Đikićeva tvrdnja da se Ratko Mladić ustručavao sukobiti s Karadžićem da se Karadžić ne bi obračunao s njim i njegovim visokim oficirima (str. 213-214). Kako da ne, Mladić se tresao od straha pred Karadžićem...

Pri opisu organizacije i provedbe likvidacije Bošnjaka iz Srebrenice ostaje dojam i da Đikić na nekim mjestima piše samo da bi popunio stranice (str. 94-106), a na drugim se mjestima potpuno nepotrebno gubi u nevažnim pojedinostima, kao kada daje opširan historijat 65. zaštitnog puka Vojske Republike Srpske (str. 138-140). Valjda nije bitno koliko je taj puk imao tenkova nego, u vezi sa Srebrenicom, kakvim je ljudstvom popunjena ta jedinica i u kojoj je mjeri sudjelovala u likvidacijama zarobljenika itd.

Još je veći problem što se Ljubiša Beara, koji bi trebao biti glavni lik, nedovoljno objašnjava, a na nekim mjestima ovoga dokumentarnog romana kao da ga i nema. O tome kako se Beara oblikovao, kako je radio, postupao, reagirao kao oficir bezbjednosti tijekom 1970-ih i 1980-ih saznajemo zanemarivo malo. Samo smo ovlaš saznali da se tijekom 1980-ih istaknuo u suzbijanju kontrarevolucionarnoga djelovanja Albanaca u JNA (str. 79-80). Đikić je tu prazninu popunio toplom vodom, odnosno kratkim tečajem o razvoju vojnih i civilnih službi sigurnosti komunističke Jugoslavije, ali sve su to opća mjesta, pri čemu je Đikić uspio spomenuti i Titovu drugaricu Jovanku i Rankovića i Krajačića Stevu itd. (str. 126-132). No sve je to već poznato, to su opća mjesta, a s Bearom su povezana preko deset brda i deset dolina i dva umjetna jezera.

Đikić slabašno opisuje i kako se Beara iz oficira Titove JNA prometnuo u izvršitelja Miloševićeve politike. Primjerice, prema Đikiću, tek nakon sukoba hrvatskih demonstranata i pripadnika JNA u Splitu početkom svibnja 1991. Beara je "definitivno" počeo "raščišćavati dvojbe", "skrivena razmišljanja", "kalkulacije i očekivanja" (str. 85-86). Zar Đikić zaista misli da je Beara do tada, iz neuzvraćene ljubavi, možda držao Tuđmanovu sliku u novčaniku? Pa kako je JNA reagirala na samu pojavu Hrvatske demokratske zajednice i na njezin dolazak na vlast? A Beara se, prema Đikiću, tek početkom svibnja 1991. probudio i sjetio da tako više – s tim Hrvatima – dalje ne ide? Zaista, nije uvjerljivo. Zapravo, potpuno je neuvjerljivo.

A ono malo i nevažno što je Beara, kao mornarički oficir, i opisan u Đikićevu dokumentarnom romanu – zapravo je limunada. On je bio, piše nam Đikić, "povučena" osoba koja je "venula" za Dalmacijom (str. 61-63), a njegov život i rad u Splitu tijekom 1980-ih bili su "idila" (str. 79). Nakon što je Beara skrenuo s Titova puta (ali, je li uopće skrenuo kada je riječ o bespoštednom obračunu s neprijateljem?), stigao u Vojsku Republike Srpske i na kraju završio u Srebrenici, onda je limunada-Beara postao "hladnokrvan i nasilan" (str. 75), on je "urođeno i odškolovano agresivan" (str. 76), a povremeno slični "običnom kafanskom siledžiji" (str. 77). Svakako, ratne okolnosti utječu na osobe koje su u njih uključene, pa su mogle djelovati i na Bearu. No Đikić

se nije zapitao je li Beara iz Srebrenice već bio iskovan i formiran u svojim “idiličnim” splitskim godinama. Kao što Đikiću ne bi palo na pamet da Srebrenicu, po tehnici izvođenja, usporedi s komunističkim likvidacijama u Sloveniji u svibnju 1945. godine.

Đikić nije mogao kvalitetnije prikazati Bearu prije 1990. ne samo zato što o tome nije imao dovoljno izvora, nego valjda i zato što bi se onda porušila razglednica o Titovoj Jugoslaviji kao velikom “emancipacijskom” i “modernizacijskom” pothvatu. Moderniziraš, emancipiraš i na kraju dođeš do Beare. Zato se Đikić i pita kako je moguće da su masovno ubijanje Bošnjaka proveli oficiri rođeni, odgojeni i izgrađeni u duhu dogme o bratstvu i jedinstvu (str. 116), ali – očito – Đikić na to pitanje ne može dati kvalitetan odgovor.

Kako bi ga i mogao dati kada se pročita kako Đikić opisuje hrvatske demonstracije pred komandom Vojnopomorske oblasti u Splitu početkom svibnja 1991., kada je poginuo jugoslavenski vojnik Saša Gešovski. Demonstranti su prikazani kao podivljala nacionalistička rulja, nimalo dobronamjerna, a dijelom i naoružana, koja napada “golobrade mladiće” u uniformama JNA (str. 82-83). Na jednoj je strani horda nacionalističkih zlikovaca, a na drugoj nevine žrtve. No nisu li ti pripadnici JNA, ti “golobradi mladići”, bili pripadnici Vojne policije koji su bili naoružani, imali oklopna vozila i bili raspoređeni na službenoj dužnosti? Uostalom, mogu i “golobradi mladići”, u uniformama JNA kao i u nekim drugim uniformama, ubijati i razarati.

Vratimo se Đikićevu objašnjavanju Beare. Na trenutke su njegova razmatranja i zaključci o Beari u Srebrenici na razini detektiva sklopljenog iz kinder jajeta (str. 149). Ipak, čini se da je glavni zaključak do kojega je Đikić došao taj da su se vlasti dokopali nacionalistički zlikovci i onda su se pred njima svi morali dokazivati kao još veći nacionalisti, i onda je valjda Beara dijelom postao i žrtva te potrebe stalnoga dokazivanja da je on dobar Srbin, pa je dobro zaorao Bošnjake pod zemlju da se time dokaže. Odnosno, kako kaže Đikić, oficiri JNA novim su nacionalističkim gospodarima morali “slijepo dokazivati pravovjernost” (str. 116). A kako dalje objašnjava Đikić, Beari, kao uostalom i velikoj većini oficira i velikoj većini ljudi, “slijepo pripadanje ideji, naciji, partiji, religiji ili nekom sličnom velikom historijskom narativu bilo je nešto poput svjetlosti, kisika, vode, bilo je element bez kojeg je postojanje bilo nepojmljivo” (str. 86). Đikić takvim objašnjenjima možda pokušava biti sveobuhvatan i svezremenski, kao da čitaš Bibliju, ali zapravo je sve to samo njegovo “intelektualno” viđenje tih stada ljudskih jedinki koje – sram ih bilo – “slijepo pripadaju” nečemu, umjesto da valjda priđu pameti i “emancipiraju se” i onda da budu što? “Odgovorni građani”?

I tako je, prema Đikiću, jedan od bitnih razloga Bearina sudjelovanja u masovnom ubijanju potreba za “dokazivanjem” pred srpskim nacionalistima. No pritom, ako mi nešto nije promaknulo, Đikić u svojem “dokumentarnom” romanu nigdje nije mogao “dokumentarno” dokazati da je Beara imao potrebu za “dokazivanjem”. I zaista, zašto bi se i dokazivao kada cijelo vrijeme radi svoj posao...

Iako je Đikić na kraju svojega romana rekao da se pri njegovu pisanju koristio opširnom dokumentacijom, među ostalim Haškoga tribunala, a u popisu literature navodi brdo naslova, to mu nije mnogo pomoglo. Kada je riječ o izvorima, kako sam rekao – Đikić nije imao dovoljno kvalitetnih izvora kada je riječ o Beari do 1990. godine. Kada je riječ o Beari u Srebrenici, imao ih je pregršt. Ako se dobro sjećam, čini mi se da je Cercas u romanu koji je Đikiću bio uzor na kraju čak imao svojevrstni znanstveni

aparata, za svaku stranicu romana naveo je kojim se izvorima koristio. No kod Đikića nije bilo takva napora. Dakle, koje je točno izvore koristio, koliko, kada i gdje, to se ne zna. Osim toga, nije sve to bio nekakav znatniji istraživački pothvat kada se danas svatko može bez problema prijaviti na mrežnu arhivu Haškoga tribunala i odande skinuti tisuće dokumenata o Beari i općenito Srebrenici. Isto tako Đikić nije znao dobro baratati tim dokumentima, u mjeri u kojoj ih je i koristio. Sve ide kronološki, bez pokušaja da se recimo grupiraju i objasne određeni problemi. Primjerice, moglo se bolje strukturirati koji su srpski vojnici i policajci sudjelovali u likvidacijama Bošnjaka.

Uz nizanje brojnih izvora naveo je Đikić i obilnu literaturu koju je navodno upotrebljavao. Za dio naslova pitam se što uopće rade na Đikićevu popisu, a za druge teško mogu vjerovati da ih je Đikić zaista pažljivo pročitao, a još manje apsorbirao, jer da jest, možda bi njegov dokumentarni roman bio manje slab. Primjerice, u popisu korištene literature navodi i srpski prijevod knjige Christophera Browninga *Ordinary Men*. Da je Đikić pažljivo pročitao tu knjigu, ona mu je možda mogla biti svojevrstni obrazac i za objašnjavanje Srebrenice, odnosno za bolje objašnjavanje postupaka počinitelja likvidacija Bošnjaka. No, umjesto primjerice Browninga, Đikić citira misli Viktora Ivančića o tome kako, u vezi s činjenicom da je Jugoslavija preminula, a onda su izbili ratovi, moramo uzeti u obzir da je “preveliki” broj nekadašnjih Jugoslavena bio “hrvav” odnosno “srbav” ispod kože, nakon čega nastavlja o “tajnom plemenskom soku koji od pamtivijeka cirkulira narodnim venama” (str. 119). Vidi se da je Ivančić vrsni teoretičar problema nacija na našim prostorima. Najprije im oderi kožu da vidiš koliki su nacionalisti, a onda pristupi prikupljanju plemenskih sokova da možeš donijeti konačnu dijagnozu. Mislio sam da se od 1945. do 1990. najveći broj Hrvata stalno i izjašnjavao kao Hrvati, a najveći broj Srba kao Srbi, ali vidim da sam bio u zabludi. To su bili slabi Jugoslaveni, “hrvavi” ili “srbavi” ispod kože. Šteta što to nitko na vrijeme nije javio drugu Titu i drugu Kardelju. Kada je riječ o “tajnom plemenskom soku” koji cirkulira venama bivših jugoslavenskih naroda, Ivančić bi mogao izmisliti napravu za mjerenje toga soka. Ali i to bi dalo ograničene rezultate jer se Srbi, Hrvati i ostali nisu masovno istrebljivali od “pamtivijeka”, kada su bili plemena, nego uglavnom tek nakon što su se blaženo sklopili u jugoslavensku državu.

Đikić u svojem dokumentarnom romanu spominje i da su Hrvati nekoliko mjeseci nakon povlačenja jugoslavenskih snaga iz splitske Lore ondje osnovali zatočenički logor u kojem su mučeni i ubijani srpski zarobljenici (str. 125). Na prvu ruku, hrvatski logor u Lori zaista nema nikakve veze ni s Bearom ni sa Srebrenicom. Ali onda sam shvatio – Đikić bi Loru u kontekstu hrvatskih zločina spomenuo i da mu je tema dokumentarnoga romana gradnja Velikoga kineskog zida.

U Đikićevu dokumentarnom romanu posebno je tužno što on – kako sam prethodno naveo – s jedne strane roni gorke suze nad Bošnjacima pobijenim u Srebrenici, a istovremeno sve to “kontekstualizira” u okviru zanimljivo izabranih prethodnih događaja. Tako se Đikić dosjetio obavijestiti nas da su postrojbe Nezavisne Države Hrvatske (NDH) tijekom Drugoga svjetskog rata “dominantno činili Hrvati, ali i muslimani u istočnoj Bosni, s obzirom na to da je teritorij Bosne i Hercegovine bio u sastavu NDH” (str. 29). Pa onda su valjda u postrojbama NDH bili muslimani iz cijele Bosne i Hercegovine? No čini se kao da i ne, nego samo iz istočne Bosne. Zanimljivo kako se Đikić dosjetio baš te pojedinosti: “dominantno... muslimani u istočnoj Bosni.” Dakle, sve sami ustaše među muslimanima u istočnoj Bosni? A i Srebrenica je u istočnoj Bosni. Zaključke povucite sami...

Poslije Đikić pita je li Beara namjeravao pobijene Bošnjake spaliti u pećima tvornice cigle na području Bratunca. Đikić postavlja pitanje je li Beari "sinula" ta ideja. Očito Đikić ne zna je li Beari "sinula" takva ideja. Ali ono što je u jednoj rečenici Đikićeva dokumentarnoga romana samo pitanje, u idućoj rečenici već se pretvara u "činjenicu" – Đikić naime tvrdi da je Beari mogućnost spaljivanja bošnjačkih leševa bila "zavodljiva pomisao". Dakle, najprije nešto što uopće ne znaš pretvoriš u činjenicu, a zatim uđeš u Bearin mozak i dalje zaključiš da je pomisao o spaljivanju kod Beare ipak stvarala "zadržku". Zašto "zadržku" ako mu je bila i "zavodljiva"? Zato – logično nam nastavlja objašnjavati Đikić – što je sav Bearin život bio utemeljen na "antifašizmu" (a valjda ne na "Narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji"). Otkuda sad "antifašizam"? Pa otuda, nastavlja Đikić, jer je Beara bio oficir JNA, a JNA je nastala iz partizana. A partizani su bili "antifašisti" i, jasno, bili su protiv NDH, a NDH je u Jasenovcu pobila najmanje 80 tisuća ljudi, a ustaše su u Jasenovcu u pećima povremeno spaljivali mrtve i žive zatočnike. A Beara, kako na kraju ovoga veličanstvenog slaloma zaključuje Đikić, nije mogao "ne znati za tu obaveznu lekciju iz povijesti, nije mu se mogla ne usjeći u memoriju" (str. 71-73).

Cijela ta Đikićeva analiza je žalosna. Nema on dokaza da se Beara tada zaista prisjetio Jasenovca, a još manje njegovih pećica. Žalosno je kada Đikić spominje najmanje 80 tisuća ljudi pobijenih u Jasenovcu, a zatim kaže da je Beara znao "obaveznu" lekciju iz povijesti da su u Jasenovcu ljudi spaljivani u pećicama. To je žalosno jer, prvo, kako sam napisao, nema nikakvih dokaza da se Beara tada prisjetio Jasenovca, a drugo, ako je znao neku "obaveznu" lekciju iz povijesti, to nije bila ona o ustaškim pećicama, nego ona da je u Jasenovcu ubijeno ne "najmanje" 80 tisuća ljudi, nego "službenih" 600 do 700 tisuća ljudi. Beara je dakle u Srebrenicu stigao sa znanjem da je u Jasenovcu ubijeno više od pola milijuna ljudi. A da je Beara točno znao o ustaškim pećicama Đikić nigdje nije "dokumentirao" iako, jasno, uopće ne sumnjam da je, načelno, Beara znao sve što je "trebalo znati" – i o pećicama i o tome kako su ustaše radili sapun od ubijenih Srba i kako su im krv pili iz grkljana itd.

Đikić je na početku objasnio da će fikcija u njegovu romanu biti samo "ekscs". Tako mu je i opisani ekscs, u kojem je ušao duboko u Bearin um, dobro poslužio da na pozornicu dotegli i pećice iz Jasenovca. Đikić strahovito pati za pobijenim Bošnjacima, ali opet nas je vratio na ustaše, a od ustaša je – je li tako – sve i počelo. Uostalom, kako kaže Đikić – srpske likvidacije u Srebrenici bile su srpska "osveta zbog čitave historije" (str. 145), pa onda valjda i zbog muslimana iz istočne Bosne koji su u Drugom svjetskom ratu "dominantno" bili znate već gdje, pa zbog tih pećica u Jasenovcu itd.

Đikić je u prologu napisao da bi netko njegov dokumentarni roman mogao shvatiti i kao nešto "malignije od racionalizacije" pokolja koji su Srbi počinili u Srebrenici (str. 23). Upravo tako.

Na kraju, i pored svega, Đikićevi epiteti nekako su površni, kao iz petparačkoga romana, a onda se još traljavo i dosadno ponavljaju: "pod zatvorenog hangara bio je vruć od krvi" (str. 53), "pukovnikov zadatak pretvorit će se u bjesomućnu utrku između smrti i neusporivog vremena" (str. 61), "posteljina koja smrdi po vojničkom znoju i lošem alkoholu" (str. 66), "bezlične kancelarije" (str. 68), "sura Bosna" (str. 77), "učili su ih da je njihov posao da skupljaju strah, a ne simpatije" (str. 109), "poput plamena po suhim borovim iglicama" (str. 109), "vrtlog adrenalina, alkohola, vreline, straha i

smrti” (str. 120), “tresao ga je ratni adrenalin, bitka na život i smrt” (str. 126), “nabijeni adrenalinom, ali i strepnjom” (str. 138), “dobro natopljeni alkoholom i omamljeni podrinjskom ljetnom omarom” (str. 146), “adrenalinška i alkoholna ognjica” (str. 147), “pa alkohola, adrenalina” (str. 149), “smrdjele po mokraći, znoju, krvi i prašini” (str. 171), “smrdljiv od znoja, baruta i krvi” (str. 180).

Nakon tolikoga spominjanja adrenalina, što reći? Kao što bi se Viktoru Ivančiću moglo preporučiti da napravi pumpicu-mjerač za plemenske sokove, Đikić bi trebao izraditi pumpicu-mjerač za sav taj adrenalin koji nas zapljuskuje sa svake pete stranice njegova dokumentarnoga romana. A, usto, kako nas je obavijestio Đikić: smrdi, smrdi, užasno smrdi...

Uza sve spomenute pogreške, besmislice i ekscese iz kojih se materijaliziraju ustaške pećice u Đikićevoj knjizi, ipak je lijepo vidjeti da se on tijekom svih ovih godina nije mnogo promijenio. Istim onim svečano-ozbiljnim tonom kojim je 1992. pisao o “srpskom pištolju” kojim ustrijeliše “hrvatskog viteza” Brunu Bušića, pa mu je Đikić u svojoj sobi zapalio svijeću, on 2016. piše o “golobradim” vojnim policajcima JNA koje je napala hrvatska nacionalistička svjetina, pa im Đikić svojim dokumentarnim romanom pali jasenovačku pećicu, htio sam reći svijeću.

Nikica Barić

Okrugli stol o Franu Supilu u Matici hrvatskoj, Zagreb, 11. listopada 2017.

U povodu obilježavanja stogodišnjice smrti Frana Supila (1870. – 1917.) održan je u organizaciji Matice hrvatske okrugli stol kojim se nastojalo obnoviti poglede o važnoj ulozi toga političara i novinara s iznimno velikim utjecajem na niz zbivanja od kraja XIX. stoljeća do druge polovine Prvoga svjetskog rata i uvoda u slom dugovječne Habsburške Monarhije. Događaj je otvorio moderator i jedan od izlagača na skupu Željko Holjevac, izjavivši u ime Matice hrvatske da im je cilj bio održati “nepretenciozni dijalog”. Čini se da je skup ponudio više od te skromne zadaće ugodna razgovaranja jer su svi izlagači uložili zamjetan napor da pokažu koji su bili razlozi dugovječnosti Supilova lika.

Uvodno je moderator iznio osnovne biografske podatke o Supilu, zadržavši se najviše na njegovoj kompleksnoj epizodi u Prvom svjetskom ratu, koja još uvijek odskače u očima suvremenika. S jedne strane Supilov osobni slom, a s druge početak ratnoga raspleta u korist stvaranja prve jugoslavenske države izazivaju i dalje brojne rasprave i neprestana prevrednovanja, premda je u Supilovu slučaju riječ samo o završnoj etapi njegova životnoga puta za koji ne možemo točno pretpostaviti kako bi tekao dalje da je uspio preživjeti londonsku agoniju i vratiti se u domovinu. Uslijedili su istupi sudionika okrugloga stola, koji su se odvijali abecednim redom. Najprije je Ante Bralić govorio o višeslojnom odnosu Supila prema nastupu političkih predstavnika Srba u Hrvatskoj. Osobito se fokusirao na znamenitu Supilovu knjigu *Politika u Hrvatskoj*. U njoj se na vrlo plastičan način očitavao srpski utjecaj u hrvatskoj politici, posebno